

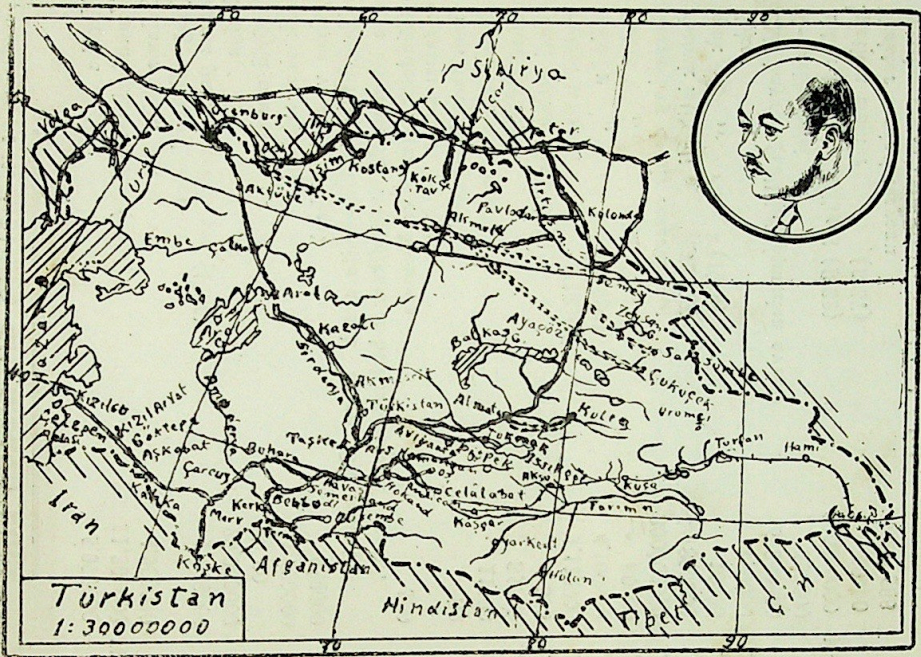
TÜRKİSTAN

Türklerinin Büyük Milliyetçi ve Yurtseverlerinden

MUSTAFA ÇOKAY

ALBÜMÜ

Türkistana ait kısaca bilgi

Mesâha	5,977,000	Km ²
Umumî ekilen sâha (1937)	11,300,000	Hektar
Sulama ile " "	4,500,000	" "
(Bağ - Bahçe hariç) yalnız pamuk ekilen yer (1936)	1,668,000	" "
Nufus	28,000,000	" "
(*) Köylü nisbeti	% 80	" "
(*) İlk okul talebesi	1,420,000	" "
(*) Orta ve Lise talebesi	982,000	" "
(*) Taşkent'te bir Üniversite olmak üzere Semerkant ve Almata'ta birer yüksek tahsil müessesesi vardır.		
(*) Gündelik Gazete ve Mecmua	560	" "
(Yarısı kadarı Türkçe)		
(*) Tam kadrolu Tyatro	82	" "
(*) Demiryola uzunluğu	11,000	Km.
(*) Şosa (1926)	35,785	" "
(*) Yeni açılan kanallar	505	" "
(*) Petrol istihşali	1,112,000	Ton
(*) Kömür " "	4,100,000	" "
(*) Bakır " "	80,000	" "
(*) Karsakbay demir rezervi	800,000,000	" "
(*) Pamuk istihşali	180,000	" "
(*) İpek " "	165,000	" "
(*) Şeker " "	150,000	" "
Ehli hayvan (kollektivleşmeden evvel)	688,600,000	" "
(*) Karaköl derisi	550,000	" "
(*) Yıllık Elektrik istihşali (1932)	180,000,000	Kwh
(*) İşletilen traktor (1937)	50,400	" "
(*) Traktor tamir istasyonu	588	" "
(*) İşaretliler yalnız Batı Türkistan'a aittir.		

MUSTAFA ÇOKAY

(7-1-1890 — 27-XII-1941)

27 - XII - 42 Tarihinde türkçülük tarihinin büyük şahsiyetlerinden biri olan Mustafa ÇOKAY'ın ölümüne bir yıl doluyor. Bu münasebetle merhumun muhtelif zaman ve vaziyetlerde alınan resimlerinden şimdilik küçük bir kısmı neşrolunmaktadır. Bu suretle o büyük Türkü yakından göremiyen veya tanımayanlara onun hayatı ve haricî görünüşü hakkında bir dereceye kadar tasavvur ettirilebileceği düşünülüyor.

Mustafa Çokay'ın asıl tanınması lâzım olan tarafı ise onun içyüzü yani milî seciyesi ve merhumun daima ağır şerait içinde kendi halkına aşlamak istediği millî mefkûresi ve büyük halkıle aziz yurdu Türkistan'ın

millî yükselişî ve asrî mefhumda inkişafı için, beslediği fikirleri ve bu yolda büyük fedakârlıklara ve bin türlü felâketlere katlanarak yaptığı hizmetleridir. Bu mühüm ciheti tesbit edebilmek için Mustafa Çokay'ın uzaktan veya yakından iştirak ettiği bütün neşriyatla onun bizzat çıkardığı gazete, mecmua, risâle ve kitapları dikkatle gözden geçirmek icab eder. Türkçülük tarihimizin bu muhteşem simasının ruhî ve fikrî temayüllerini gösteren vesikalar şunlardır :

1. — “ ULUĞ TÜRKİSTAN,, gazetesi. 1917 yılı Taşkent'de “Yaşasın milletler muhtâriyoti ! ,, şiarile çıkan ve “Halkının yüzde doksan sekizi müslüman olan Türkistan ülkesinde, halk idaresinin hariçten gelen asker ve işçiler eline geçmesine Türkistanlılar haklı olarak razı olmayacaklar,, diye yazan “ULUĞ TÜRKİSTAN,,ın kudretli yazarlarından biri de Mustafa Çokay idi.

2. — Yine 1917 yılı Haziran ayında Taşkent'te çıkan “BİRLİK TUVU,, ise doğrudan doğruya M. Çokay'ın siyasi rehberliği ile çıkmıştır.

3. — “Svobodny TÜRKİSTAN,, yani “HÜR TÜRKİSTAN,,. Rus inkilâpçı gurupları arasında Türkistan millî harekâtına alâka uyandırmak maksadile 1918 yılı Taşkent'te Rusca olarak çıkarılan bu gündelik gazetenin

bütün masraflarının teminini M. Çokay kendi üzerine almıştı ve sahifelerinde müstaar isimlerle makaleler yazmıştır.

4. — “Noviy TÜRKİSTAN,, “Yeni TÜRKİSTAN,, demektir. “HÜR TÜRKİSTAN,, ın halefi olan bu gazetede de M. Çokay'ın pek değerli ve önemli yazıları vardır.

5. — “Vol'niye Gortsı,, - “Hür Dağlılar,, Şimali Kafkasyalıların 1919 yılı Tiflis'te haftalık olarak çıkardıkları bu gazetede M. Çokay'ın Türkistan meselesine dair makaleleri vardır.

6. — “Na RUBEJE,, = “İki tarihî devir aralığı,, 1919 da Tiflis'te Türkistan ile Ukrayna milli merkezlerinin maddî yardımile çıkarılan bu Rusça mecmuada M. Çokay “M. Canay,, ve “Celil,, isimleriyle makaleler yazmıştır.

7. “Yeni DÜNYA,, 1920 de Şimali Kafkasya milli teşkilâtı ile Türkistan milli merkezinin birleşerek çıkardığı gazete olup M. Çokay'ın da kıymetli yazıları vardır.

8. — “ŞAFAK,, gazetesi M. Çokay'ın Başmuharrirliği ile Tiflis'te çıkarılmış ve aynı zamanda o zamanki Anadolu kuvâyi milliyeye harekâtile de meşgul olunmuştur.

9. — “YENİ TÜRKİSTAN,, (İstanbul, Haziran 1927 - Eylül 1931).
Bu aylık mecmuada M. Çokay'ın çok ciddi, siyasî ve aktüel meselelere
ait kıymetli yazıları vardır.

10. — “YAŞ TÜRKİSTAN (Berlin, İkkânun 1929 - Ağustos 1939).
Çokay oğlu Mnstafa'nın Başmuharrirliği ve siyasî rehberliği altında on se-
neye yakın bir müddet devam etmiş ve M. Çokay'ın milli mefküresini ve
Türkistan Türklüğünün milli harekâtını daha aydın bir surette aks ettirebil-
miş siyasî ve olgun bir mecmuadır.

11. — M. Çokay'ın Fransızların “ORIENT et OCCIDENT,, adlı
mecmuasile İngilizlerin “ASIATIC REVIEW,, , Lehlerin Varşova'da Leh
ve İngiliz lisanlarında çıkardıkları “WSCHOD,, adlı mecmuasında basılan
kıymetli makaleleriyle Paris'te Kafkasya, Türkistan ve Ukraynalı muharrir-
lerin iştirâkile uzun yıllar çıkarılan “PROMETHEE,, , yine Paris'te neşre-
dilen “LA REVUE de PROMETHEE,, mecmuasında da dikkate ve tetkike
değer pek mühim yazıları vardır.

12. — 1942 Senesi R. Olzscha - G. Cleinow taraflarından neşrolunan
“TÜRKESTAN,, adlı 434 sahifelik Almanca eserin 363 - 409 sahife-
lerindeki materyalın M. Çokay'a ait olduğunu mezkûr eserin müellifi kita-
bının 363 - üncü sahifesinde yazar.

13. — Moustapha Tchokai : "CHEZ LES SOVIETS EN ASIE CENTRALE,, Paris 1928 S. 64.

14. — Moustapha Tchokai - oghly : "TURKESTAN POD VLAST'yu SOVETOV,, Paris 1935 S. 148

15. — Mustafa Çokay oğlu : "1917 - İNCİ YIL HATIRA PARÇALARI,, Paris - Berlin 1937 S. 96

Bu kadar mühim eserleri yaratan ve Türkistan'ın muasır milli mefkûreciliğinin başlıca şefi olan M. Çokay Türk yurdseverliğinin timsalı sayılacak kadar yüksek seciyeli bir şahsiyet idi.

1890 da dünyaya gelen ve Türkistan'ın tanınmış bir âilesine mensup olan bu büyük türkün doğum yeri Akmesçid olup, ilk tahsilini ana dilinde, orta tahsilini Taşkent Gimnazyumunda, yüksek tahsilini ise Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ikmal etmiştir. Rusçayı ana lisanı kadar bilir ve Fransız, İngiliz, Alman ve Leh dillerine iyice vâkıf, bilhassa garbi avrupa kültürünü ve tenkid metodlarını benimsemiş yüksek kültürlü bir mücadeleci idi.

Daha genç yaşında iken siyasi hayata atılan Mustata Çokay, Türkistan milli hareketinde ön işler görerek 1917 senesi sonunda Hokand şehrinde knrulan Türkistan Milli, Muhtariyet hükûmeti müessisleri arasında en mühim bir uzuv idi.

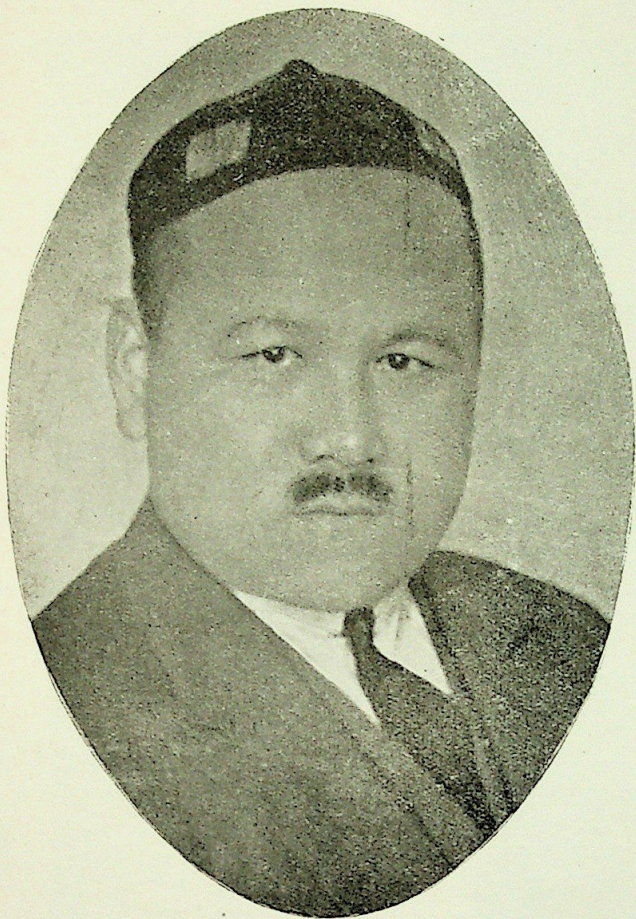
1919 Senesinden beri Türkistan haricinde faaliyette bulunan M. Çokay, faaliyetinin en hararetli zamanında ve milli işler başında iken, Berlin'de 27. XII. 941 tarihinde vefat etmiş ve, cesedi yakında vatan topraklarına getirilecek olan merhum Talât Paşa'nın medfun bulunduğu Berlin'deki Türk - İslâm mezarlığına gömülmüştür.

Mustafa Çokay'ın da aziz ruhu, cesedini kendi kucağına alacak olan öz Türkistanının mesud günlerini bekliyor...

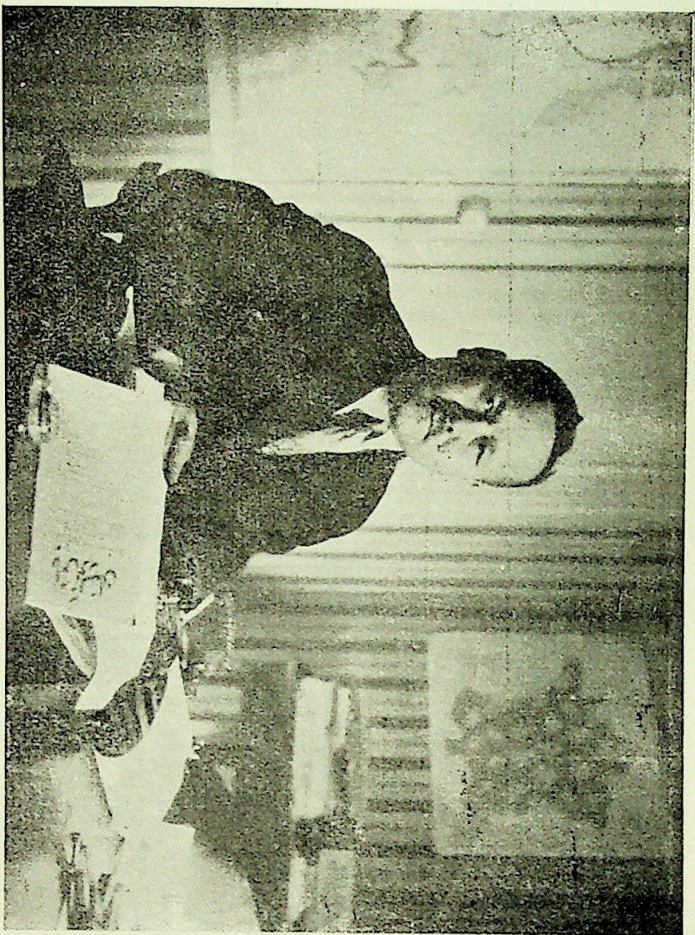
Istanbul 25 - XII - 1942

MUSTAFA ÇOKAY — Cenevre, 1924

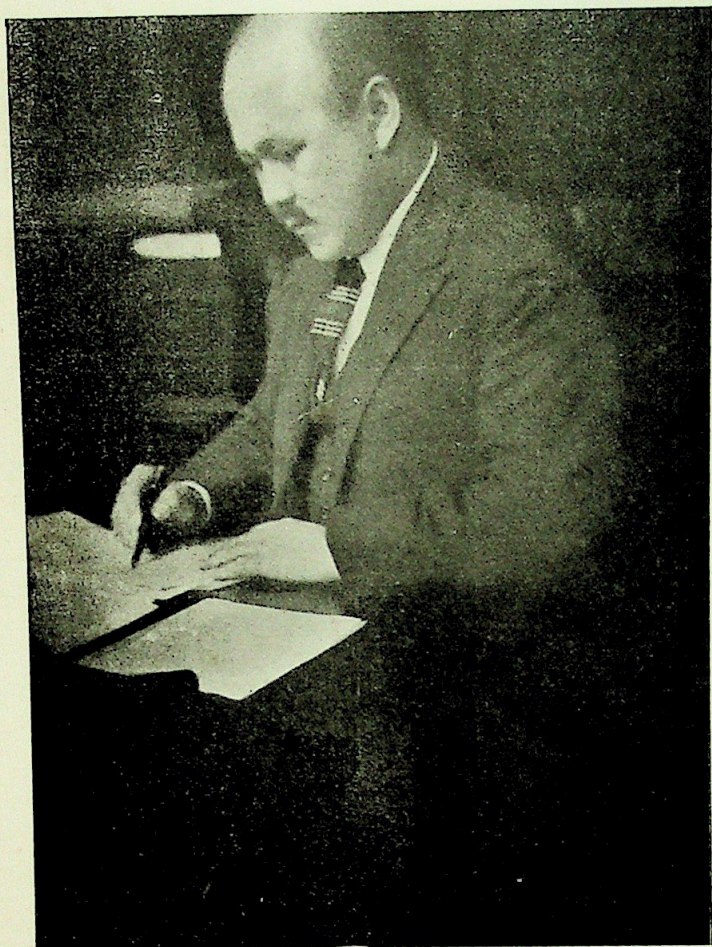
MUSTAFA ÇOKAY — Paris, 1980

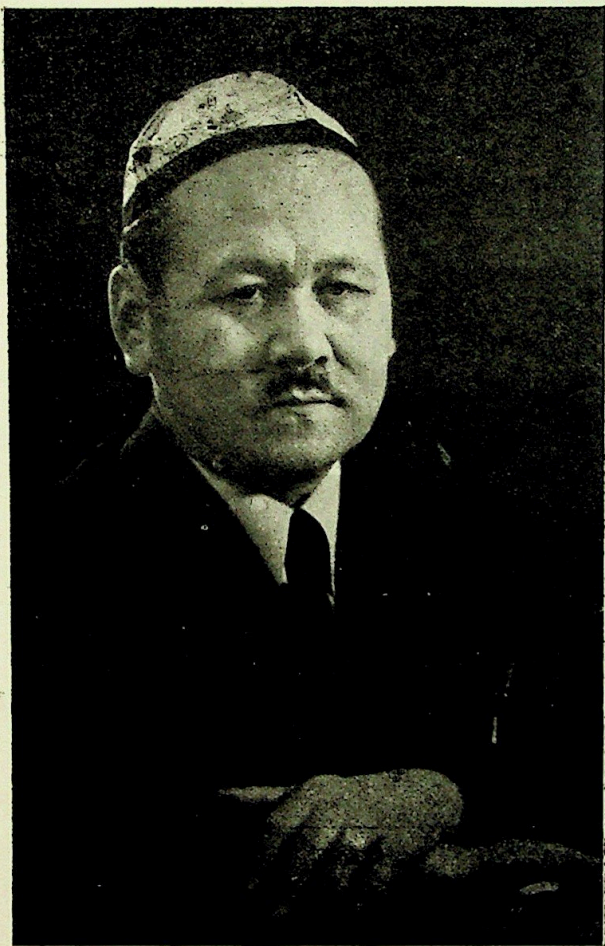
MUSTAFA ÇÖKAY çalışma odasında — Fransa - Nogent, Nisan 1930

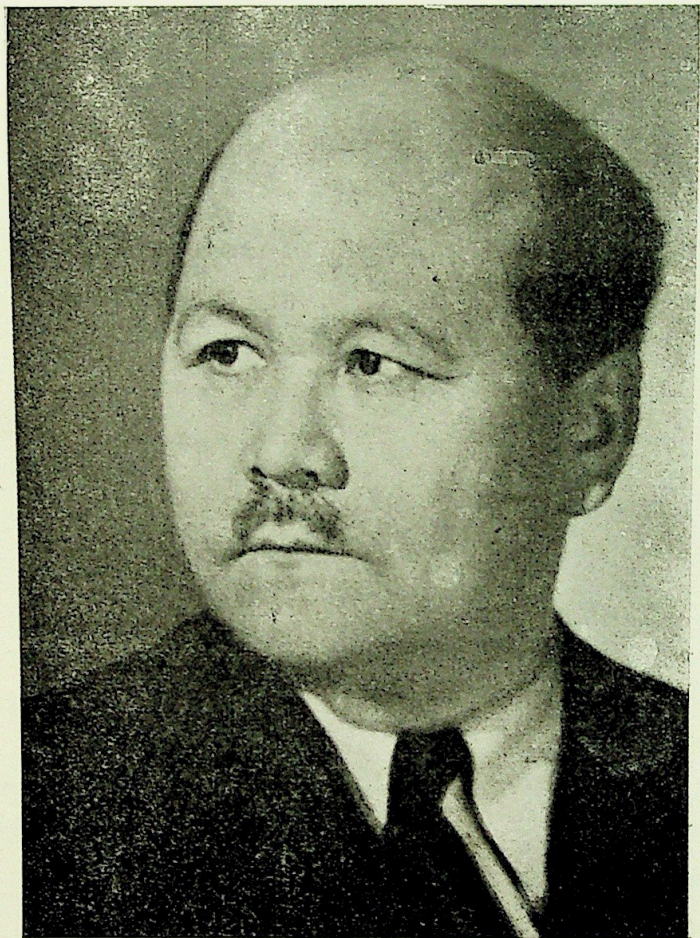
MUSTAFA ÇOKAY'ın el ile yapılmış resimlerinden biri — Paris 1932

MUSTAFA ÇOKAY çalışırken — Fransa - Nogent 1938

MUSTAFA ÇOKAY — Paris 26 - I - 1937

MUSTAFA ÇOKAY — Paris 10 - I - 1938

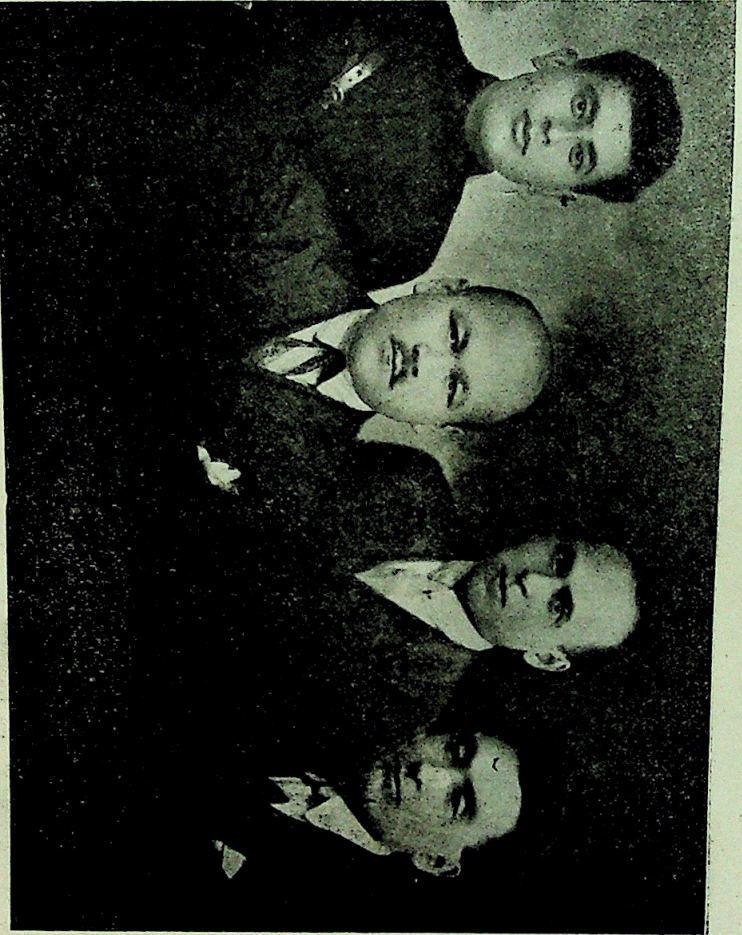
Merhum MUSTAFA'nın Babası:
ÇOKAY BİY TURGAY DADHAH OĞLU — 1841 — 1913

MUSTAFA ÇOKAY ve Eşi — İstanbul, 8 - V - 1921

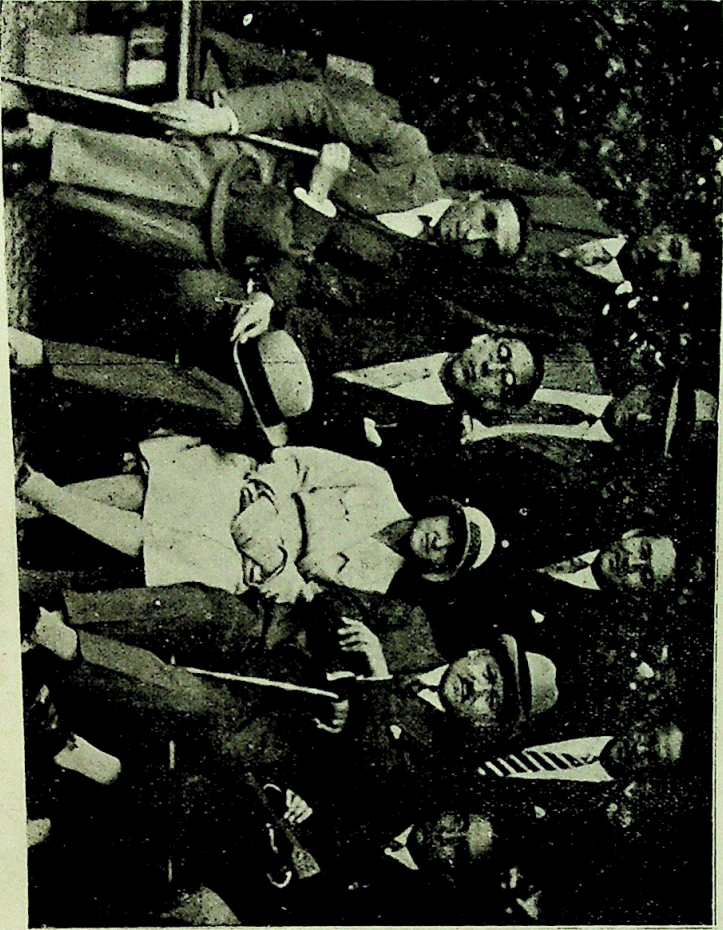
MUSTAFA ÇOKAY ve Eşi
Fransa - Nogent, Şubat 1936

MUSTAFA ÇÖKAY İstanbuldaki mesai arkadaşlarından bazılarıyla beraber. 1929

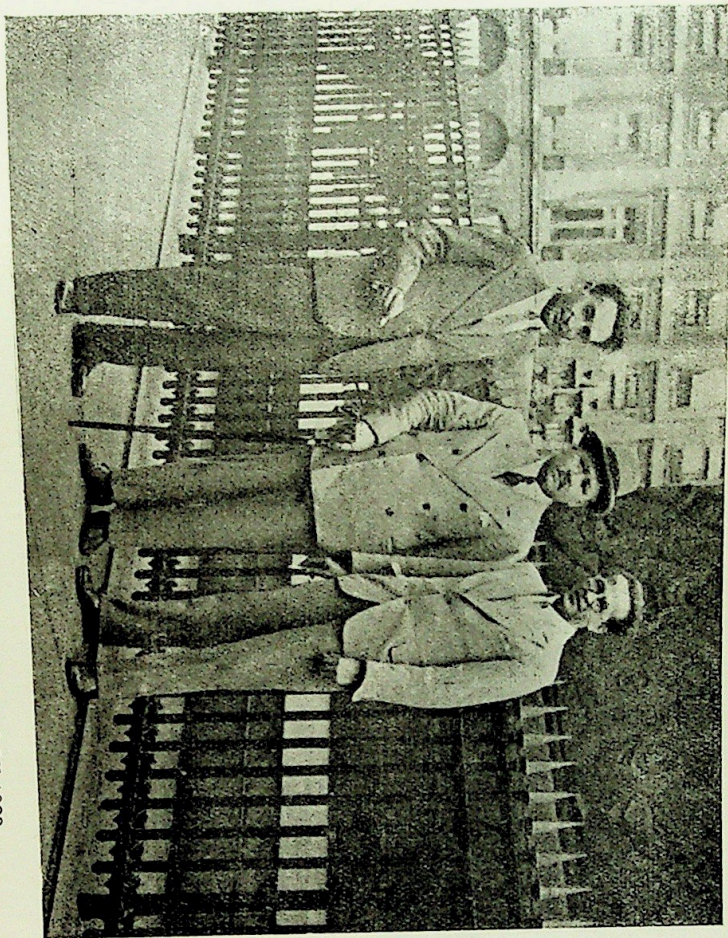

MUSTAFA ÇOKAY Türkistanlı gençlerle bir arada — Berlin 1930

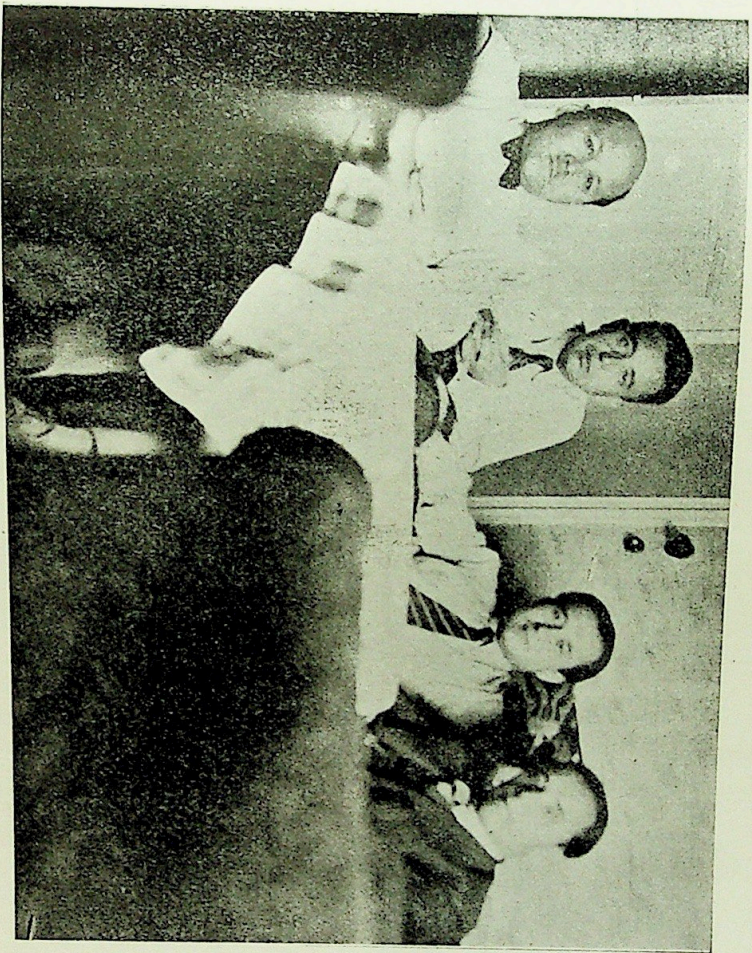

MUSTAFA ÇOKAY Berinde tertip edilen «Münever Kari» gecesinde 8-II-1934

MUSTAFA ÇOKAY Mesai arkadaşlarıyla — Paris 9-VI.1933

MUSTAFA ÇOKAY Mesai arkadaşlarıyla Berlin Ağustos 1935

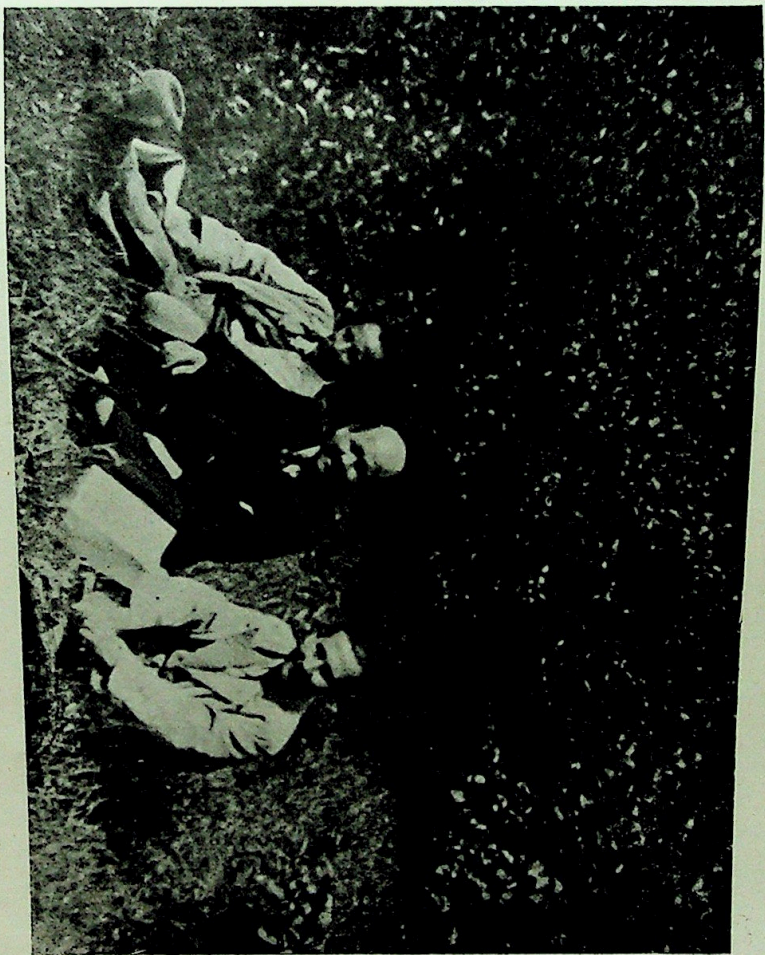

MUSTAFA ÇOKAY dost ve arkadaşlarıyla Berlin Temmuz 1936

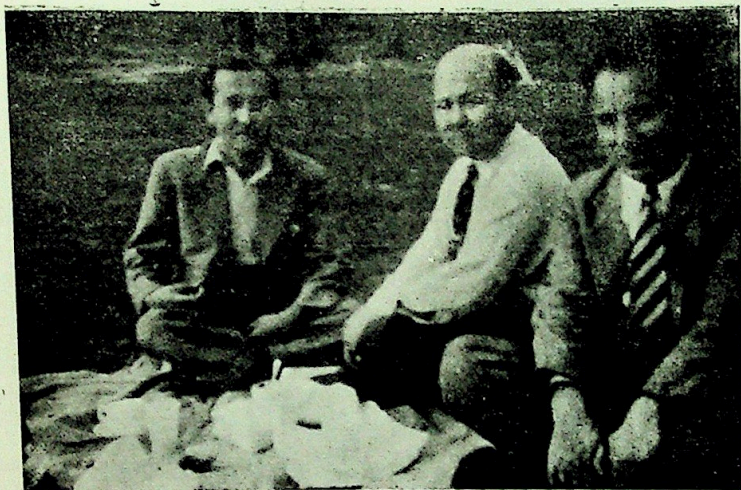
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran

MUSTAFA ÇOKAY Berlin civarında bir gezintide — Ağustos 1936

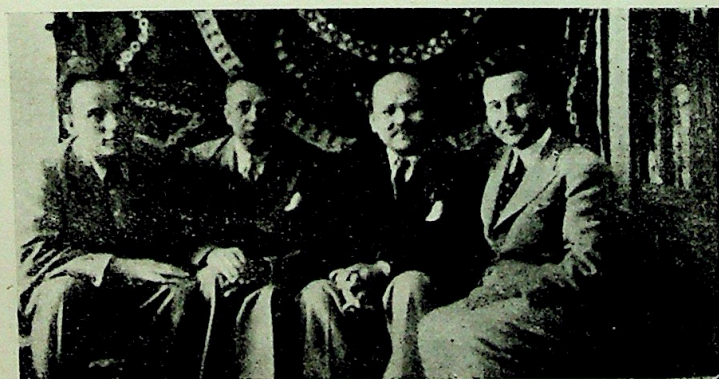

MUSTAFA ÇOKAY Paris civarında bir gezintide — Haziran 1937

MUSTAFA ÇOKAY bir kır gezintisinde — Berlin Ağustos 1936

MUSTAFA ÇOKAY Arkadaşları arasında — Berlin Ağustos 1935

اوقئای جا

سین کا کچھ "باتا تورت" ره نورملاری "عقدہ یار" یلغا
 مقالہ فی بیمارگان ایچہ سوکرامہ فاهرنا بین الملل تورموسلان
 با تعلق یازدن بیماردم. سوکوره اوقئایا سوکیال-دیوتورا" بند
 اورنه کلی مهم برقواری" دیب نرائزمدان ترجمہ ابتلگان قیقا
 مہ کنہ بیاریادین بیمارپہ تورولس. اوقئایا سوکیال-دیو-
 قرانلہ رینک قراری. سوکونگہ ہر بزیگ توتوب دہ یارایب
 بیلدیلمیز قدر بولومز ننگ مطلقہ توغرد ایکا نلیگینی یعنی
 اورنہ ایچمیزدا هر تورلو نرہہ ملیتقہ بول بیرماگان ننگ
 توغرد ایکا نلیگینی کورسہ قاری

.....
 .....

خوش باریمہ له ریکیز فی سلاماہ

یوزلہ ریکیز دن لویوب

